ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ

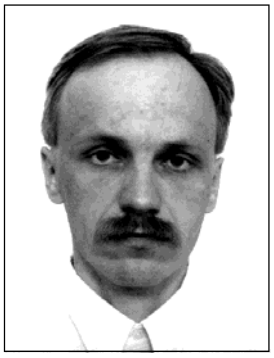

УДК 355(091)

Задунайський В.В., Донецький національний університет

Задунайський Вадим Васильович (1967 р.н.). У 1991 р. закінчив історичний факультет Донецького державного університету. Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Донецького національного університету. Тема наукового дослідження: *"Військові традиції українських козаків у XX ст."*.

Історичний огляд вишколу європейської кінноти з володіння холодною зброєю в 20-30-х рр. XX ст. та козацькі традиції

У статті розкрито основний зміст бойового вишколу кавалеристів СРСР, Польщі, Німеччини, Франції, Чехословаччини та Румунії. Найбільш збалансованим був бойовий вишкіл польської та радянської кавалерії, але він поступався козацьким досягненням.

The article highlights the essence of the cavalry military drilling in the USSR, Poland, Germany, France, the Czech Republic and Romania. The Polish and Soviet cavalry were best drilled though their skills were inferior to those of the Cossacks.

Історія збройних сил будь-якої країни передбачає повноцінне дослідження усіх їх складових. Значною мірою ті чи інші роди військ переживають схожі тенденції в своєму розвитку у сусідніх країнах. При цьому, попри схожість зазначених тенденцій, все рівно виявляються специфічні особливості їх функціонування. Від цих особливостей часто залежить (за рівних технічних можливостей та чисельності військ) перевага того чи іншого роду зброї, а за рахунок переваг низки родів зброї здобувається загальновійськова перемога відповідної країни. Проте, можливим є і одночасний прояв як більшої дієздатності певних родів зброї, так і слабкість інших.

Все вищезазначене стосується і кавалерії, котра тривалий час відігравала домінуюче значення в історії збройних сил та військового мистецтва. При цьому, цей рід зброї виявляв не лише певну спорідненість у своєму розвитку та значенні серед провідних армій Європи (цей вибір пов'язаний із перебуванням України в межах цього континенту, ще й обумовлений приналежністю до європейської цивілізації), але і зберігав національну військову специфіку окремих народів. Завдяки цьому можна співставити процес розвитку та занепаду кавалерії, як у Європі в цілому, так і в окремих країнах.

В цій статті головну увагу планується приділити становищу кінноти в середині 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. (за часів, що передували Другій світовій війні), коли внаслідок досвіду з обмеженого використання кінноти під час Першої світової війни домінуючими стали тенденції, спрямовані на скорочення чисельності кавалерії та зміну способів її діяльності під час імовірних бойових

зіткнень. У цьому контексті видається цілком доречним виявити значення вишколу кавалеристів з володіння холодною зброєю, що завжди відігравала значення головного озброєння цього роду військ. З'ясування цього важливого аспекту бойового вишколу кінноти надасть можливість співставити рівень боєздатності цього роду зброї в провідних країнах Європи. Одночасно цей аналіз дозволить не лише виявити спільні тенденції розвитку чи занепаду кавалерії в цей час, але і порівняти рівень його розвитку між країнами, котрі мусили у недалекому майбутньому зустрітися на полях битв Другої світової війни.

Важливість дослідження цього питання обумовлюється ще й тим, що під час Другої світової війни кавалерія остаточно вичерпує свій потенціал і за підсумками участі у відповідних бойових зіткненнях відбувається її остаточна ліквідація (як роду військ). Тому, достатньо цікавим видається аналіз володіння основною кавалерійською зброєю серед кіннотників країн Європи напередодні глобального військового конфлікту 1939-1945 рр.

Додатково слід зазначити, що вияв рівня використання холодної зброї у кавалерійських формуваннях на межі 20-30-х рр. XX ст. дозволяє порівняти його із основним змістом козацького бойового мистецтва (мається на увазі його основна складова – використання холодної зброї в кавалерійських формуваннях), котре серед кубанських (частково донських і терських) козаків було виявом української козацької спадщини бойового мистецтва попередніх часів.

Отже, дослідження використання (зрозуміло, і вишколу з володіння) холодної зброї в кінних формуваннях європейських країн у 20-ті – на початку 30-х рр. XX ст. є досить важливим аспектом, як загальноєвропейської, так і вітчизняної військової історії (враховуючи досягнення козацького мистецтва), а тому потребує ґрунтовних досліджень з боку науковців. На жаль, означена тематика все ще не отримала необхідної уваги вітчизняних та зарубіжних істориків.

Серед зарубіжної історіографії необхідно звернути увагу на дослідження польських істориків, котрі велику увагу присвячують історії становлення, розвитку та бойової діяльності польської кавалерії [1]. Певною мірою цікавляться вони і кіннотою сусідніх європейських країн [2]. На жаль, дослідженням цих науковців бракує аналізу володіння холодною зброєю в цих країнах.

Відносно радянської історіографії слід відзначити, що вона зосереджує увагу на загально-історичних аспектах воєн та участі в них кінних формувань (у тому числі і червонокозацьких) [3]. Сучасна російська історіографія більше уваги приділяє козацькій тематиці, але у загальновійськовому контексті [4]. Вітчизняна історіографія (стосовно міжвоєнної доби) зосереджує головну увагу на загальних аспектах військової історії та появі перших українських національних формувань [5]. Питання використання холодної зброї не досліджувалося. Натомість автори значну увагу приділяли проблемі бойового вишколу європейської кінноти (але на рубежі XIX-XX ст.) та становленню і відродженню українського козацького бойового мистецтва, що головним чином пов'язане із використанням традиційної козацької холодної зброї [6]. На жаль, проблема використання та вишколу з володіння холодною зброєю в кінних формуваннях європейських країн у міжвоєнні часи не розглядалася.

Отже, вітчизняна та зарубіжна історіографія досі не приділила належної уваги питанню використання та вишколу з володіння холодною зброєю в кінноті провідних країн Європи в 20-30 -ті рр. XX ст. Доводиться констатувати, що зазначена проблематика не отримала належного опрацювання вітчизняними та зарубіжними істориками, що і спонукало появу цієї статті.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю висвітлення цієї не розробленої проблеми – використання та вишкіл з володіння холодною зброєю в кавалерії європейських країн в середині 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. з огляду на відповідний козацький досвід.

Метою цієї статті є спроба виявити місце холодної зброї у вишколі та її використання кіннотою провідних країн Європи у міжвоєнні часи, з урахуванням козацьких традицій.

Наукова новизна цієї статті обумовлена тим, що в ній на основі нових джерел і аналізу відповідної літератури вперше розкривається зміст вишколу з володіння холодною зброєю та її місце у діяльності кінноти основних країн Європи в середині 20-тих – на початку 30-тих рр. XX ст. Завдяки цій розробці до наукового обігу залучено низку нових та маловідомих фактів з військового вишколу та загальних тенденцій розвитку європейської кінноти у зазначену добу, що сприятиме більш ґрунтовному вивченню історії кінних формувань Європи.

Розпочнемо розгляд з питання місця холодної зброї у вишколі та бойовій діяльності кінних з'єднань європейських країн з червоної кінноти, що була найбільшою на континенті. Так, згідно низки настанов та статутів червоні кавалеристи використовували шашку (різновид шаблі) в якості основної зброї (не лише серед різновидів холодної зброї, а і вогнепальної). При цьому вишкіл з володіння цією зброєю передбачав опанування лише найпростіших прийомів (кілька ударів та уколів, разом із

прийомами захисту від них) [7]. Значну увагу також приділяли використанню піки, котре передбачало виконання тих же простих, але дієвих прийомів атаки та захисту. Окремо слід наголосити на використанні різноманітних мішеней з метою відпрацювання влучності та сили удару.

Зазначене ставлення до холодної зброї засвідчує збереження націленості кінноти на зіткнення із противником у рукопашному бою, де основною зброєю і виступає шашка та піка. Поряд із цим кіннота, як і вся Червона Армія в СРСР, перебувала під величезним тиском комуністичної ідеології, доповненою різноманітними репресивними акціями (колективізація, голодомор та звичайні репресії). За таких обставин служба у війську ставала в першу чергу часом ідеологічного "зомбування", а не бойового вишколу, про що свідчить диспропорція в учбових програмах і планах Червоної кавалерії. Так, під час початкових 3□місячних зборів на політзаняття відводилось 72 години, а на володіння конем та навчання з використанням холодної зброї разом 55 годин у шабельних ескадронах (у кулеметних ще менше), а за перший рік служби у кадрових частинах за планами із загального розрахунку в 1225 годин виділялось: на політзаняття – 191 година, володіння холодною зброєю – 14 годин, стрілецькою – 199 год. [8]. Отже, в Червоній кавалерії помічається пріоритет ідеологічного вишколу над усіма складовими бойової підготовки.

Помітне місце серед кінноти Європи посідали румунські формування, котрі в середині 20-х рр. XX ст. складалися зі стройових (Rossiori) та змінних (Kalaraszy) частин [9]. Слід зазначити, що змінні кавалерійські частини забезпечували вишкіл ширшого кола військовослужбовців і мали територіальний зв'язок, бо у війську вони перебували лише 8 місяців за 3 роки служби. При цьому кіннотники -охотники отримували певну підтримку з боку держави щодо амуніції та кінного складу.

Відносно місця вишколу з володіння холодною зброєю, слід відзначити, що він, переважно, зводився до виконання найпростіших дій. Румунська кіннота мала на озброєнні важку (близько 1,6 кг) шаблю з рівним довгим клинком та похиленим руків'ям [10]. Такі параметри шаблі зменшували технічний арсенал в її використанні. На практиці румунська кіннота, переважно, виконувала шаблею прості уколи (удари були винятком) [11]. Окрім шаблі, частина кіннотників (в ескадроні до 60 чоловік) в середині 20-х рр. була озброєна піками, вишкіл з володіння котрими зводився лише до правильних хватів.

Такі підходи до вишколу з володіння холодною зброєю були обумовлені використанням кінноти для маневру та маршу, а доречним видавалося проводити бойове зіткнення в пішому ладі [12]. Це підтверджувалося і кількістю часу, що надавався на володіння холодною зброєю – 1 місяць з 10 вишкільних.

Отже, вишкіл з володіння холодною зброєю в румунській кавалерії був дуже обмеженим, що обумовлювалося орієнтацією кінноти на дії в пішому ладі. У зв'язку з цим видається зайвим збереження на озброєнні холодної зброї (особливо піки, котрою практично не володіли).

На рубежі 30-х рр. XX ст. слід згадати про стан кавалерійських формувань Чехословаччини, що відігравали помітну роль у розкладі сил в Європі. Відносно місця холодної зброї у вишколі та бойовій діяльності кінноти варто відзначити, що воно було другорядним. Про це свідчить, зокрема, і те, що рядовий склад кавалерії не носив шабель (замість них при поясі мали багнет) і тільки при сідлі кріпилася шабля з лівої сторони [13].

Сама шабля була старого австрійського зразка 1904 р. і за вагою та конструкцією ставала придатною переважно для виконання уколів [14]. Згідно аналізу польських кавалерійських офіцерів, що слідкували за розвитком чехословацької кінноти, в цих формуваннях володіння холодною зброєю знаходилось на низькому рівні [15]. Поряд із цим, більше уваги приділялося маршам і маневрам. За таких обставин чехословацькі кавалеристи могли використовуватися переважно у пішому ладі.

Отже, кінні формування Чехословаччини, хоч і мали на озброєнні шаблю, проте вишкіл з її використання був обмеженим, що обумовлювалося пріоритетністю дій у пішому ладі.

Традиційно цікавим видається аналіз вишколу німецької кавалерії, з огляду на вплив німецького військового мистецтва на перебіг подій Першої та Другої світових воєн. Перш за все, варто зазначити, що ще в часи Першої світової війни почалося скорочення німецької кавалерії, а після "Версаля" кіннота, як і все німецьке військо, зазнала додаткового штучного скорочення.

За таких обставин поряд із регулярною кавалерією виникли різноманітні військово-спортивні клуби, що проводили початковий кавалерійський вишкіл молоді. Відносно володіння холодною зброєю, та її місця у діяльності кінноти слід зазначити, що внаслідок зміни умов війни відбувається зменшення ваги холодної зброї та в цілому кавалерії у вирішальних бойових зіткненнях. Проте, певні

завдання кавалерія могла вирішувати і надалі, тим було обумовлене її функціонування та відповідний бойовий вишкіл, у тому числі і стосовно володіння холодною зброєю.

Згідно регламенту 1923 р. підтверджувалася тогочасна орієнтація кінноти на поєднання руху і вогню та взаємодії кінних і спішених підрозділів [16]. За таких пріоритетів, вочевидь, знижується увага до традиційного використання кавалерійської холодної зброї, котру було доречно задіяти за умов несподіваної атаки із шаблею в руках на противника. Стосовно використання пік, такі можливості зводилися до винятково сприятливих обставин: під час зустрічі розвідки з розвідкою, ворожою кіннотою чи під час переслідування дезорганізованого противника [17].

На озброєнні перебували піка і шабля старих зразків. Попри те, що напередодні і під час Першої світової війни німецька кавалерія вважала за основну свою зброю – піку, помічаємо у 20-ті роки поступове зменшення її значення. Натомість, зростає вага вогневого бою.

Отже, в німецькій кавалерії на рубежі 20-х – 30-х рр. ХХ ст. помічається суттєве збільшення уваги до вогневого бою, що підкріплюється військово-технічним забезпеченням. За таких обставин піка (була основною зброєю кавалерії Німеччини) у 1927 р. “зникає”, а шабля відіграє, як і раніше, другорядне значення.

Важливе місце в Європі займала у міжвоєнні часи польська армія, в котрій кіннота посідала поважне місце, що підтверджувалося, як чисельністю, так і ґрунтовністю бойового вишколу цього роду військ.

Перш за все, необхідно підкреслити, що холодна зброя в польській кавалерії вважалася основною зброєю, за допомогою котрої слід було здобувати перемогу у кінному бою. Відповідно до таких позицій, вишкіл з володіння холодною зброєю посідав дуже важливе місце у підтримці боєздатності цього роду військ. Більше того, регламент 1933 р. визначав за необхідне підготувати польську кавалерію до такого рівня, щоб вона у рукопашному бою завжди перемагала будь-якого ворога [18]. Відповідно до таких намірів і відбувалося ґрунтовне вишколення кіннотників, що в першу чергу стосувалося володіння холодною зброєю.

Велику увагу було приділено шабельному бою. За підсумком вишколу з володіння шаблею кіннотник мусив оволодіти шістьма типами атакуючих дій і чотирма захисними рухами [19]. Поряд із шаблею значну увагу було приділено вишколу з володіння пікою. Згідно регламенту, кіннотник мусив виконувати до 5 типів атакуючих рухів та 4 захисних дії [20]. При цьому слід наголосити на тому, що всі ці дії кіннотник опрацьовував у пішому та кінному (на всіх типах руху) ладі, як у повітрі, так і по мішенях. Потрібно окремо підкреслити, що важливе значення приділялося напрацюванню бойового досвіду через практикування фехтування [21].

Отже, в польській кавалерії передбачався ґрунтовний вишкіл з володіння холодною зброєю. Також необхідно зазначити, що на початку 30-х рр. польське військове керівництво прагнуло зробити кінноту дієздатною для ведення бою в різних умовах і поряд із вишколом, що передбачав ведення бою у кінному ладі, значна увага приділялася вишколу у пішому ладі (вогневий бій та використання багнетів) [22]. Згідно програми курсів з вишколу інструкторів кавалерії від 1935 р. передбачалося майже однакове (за часом та дисциплінами) навчання в кінному та пішому ладах [23]. Таким чином, в польській кавалерії на початку 30-х рр. намагалися здійснювати як вишкіл з володіння холодною зброєю кінноти (передбачав здатність її застосування під час бойового зіткнення у кінному ладі), так і готовність до ведення вогневого і рукопашного бою у пішому ладі.

Варто звернути увагу на місце холодної зброї та вишколу з її володіння у французькій кавалерії. Під впливом досвіду Першої світової війни військове керівництво Франції на рубежі 20-х – 30-х рр. переорієнтовує власну кінноту з використання кінного бою із застосуванням “табельної” зброї кавалерії (“холодної”) на марш -маневр у кінному ладі, широкомасштабний бій – за допомогою вогнепальної зброї [24]. Вишкіл з володіння холодною зброєю (шаблею), як і її використання у кінному ладі (під час атаки) відіграє другорядне значення.

Згідно статуту 1923 р. передбачалося виконувати атаку в кінному ладі тільки у дуже сприятливих обставинах, а в інших умовах слід атакувати в пішому ладі [25]. При цьому, переслідування відступаючого противника передбачалося у кінному ладі із використанням відповідної зброї. Французька кіннота була однією з найчисельніших у Європі і до того ж мусила діяти у межах крупних з’єднань (переважно на рівні кавалерійської дивізії). Дії кінноти підтримувала авіація та інші роди військ [26].

Авторитет французької кавалерії виявлявся у запозиченні її досвіду та військових розробок (значною мірою щодо тактичних дій в румунській та турецькій кавалерії) [27].

Отже, через зміну пріоритетів у використанні кінноти французька кавалерія менше уваги стала приділяти володінню холодною зброєю (шаблею), як у порівнянні із власним досвідом на початку ХХ ст., так і вагою цього вишколу в польській та червоній кавалерії.

Наприкінці статті слід порівняти зміст та значення вишколу та використання холодної зброї кіннотою провідних країн Європи на межі 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Перш за все, необхідно відзначити збільшення уваги до здатності кінноти діяти у пішому ладі із використанням вогнепальної зброї з урахуванням досвіду позиційного принципу ведення бойових дій під час Першої світової війни та суттєвим вдосконаленням вогнепальної зброї і бронетанкових та авіаційних родів військ. Проте, у всіх країнах Європи кіннота продовжувала використовуватися в якості мобільного та маневрового роду військ. При цьому у більшості армій помічається зменшення уваги до використання під час бою основної зброї кінноти (шаблі і піки), натомість, збільшення уваги до вишколу з використанням вогнепальної зброї і багнету у пішому ладі (тенденція до рухливої піхоти). За таких обставин збереження на озброєнні такої кінноти холодної зброї без ґрунтовного вишколу з її використання, вочевидь, обтяжує бійців і психологічно послаблює їх бойовий дух (нащо мати шаблю і не вміти впевнено нею володіти?). Такі підходи особливо помітні в румунській та чехословацькій арміях.

Проте були і ті країни, що намагалися зберегти здатність кінноти до ведення бою в кінному ладі та, відповідно, забезпечувати належний вишкіл кавалеристів з володіння холодною зброєю. Поряд із цим, у вишколі таких кіннотників значне місце посідало навчання у веденні вогневого бою у пішому ладі. Завдяки такому поєднанню досягалась певна збалансованість бойового вишколу кавалерії з огляду на її специфіку та потреби часу.

Зазначені підходи виявлялися в СРСР та Польщі. При цьому Радянський Союз, маючи найчисельнішу кавалерію та багатющий кавалерійський досвід (особливо це стосується козацьких бойових традицій), зміг лише частково використати свій величезний потенціал через вороже ставлення до противників більшовицької влади. Це в першу чергу стосується козаків, серед яких значний відсоток посідали нащадки українських козацьких формувань попередніх часів, що утворили та зберегли до початку ХХ ст. власне бойове мистецтво і відповідний вишкіл (у тому числі із використанням холодної зброї). Так, під час таборового вишколу напередодні Першої світової війни, козаки понад 30% часу приділяли оволодінню мистецтвом бою холодною зброєю і тільки 5% – ідеологічній "обробці" [28]. Поряд із цим, воєнізовані пріоритети життя сприяли якісному бойовому вишколу козаків і в повсякденному житті, що становило безцінний бойовий досвід. Спроби у другій половині 30-х рр. запровадити "черво-нокозацькі" кінні формування із залученням мешканців Дону-Кубані-Тереку були проявом формальної "реабілітації" козаків, бо не існувало комплексного військово-козацького підмурку. Так, існували різні кінні частини, що мали у своїй назві термін "козацькі", проте реальної козацької спадщини не наслідували. Особливо помітним такий формалізм був у корпусі "Червоного козацтва", що брав свої витоки ще за революційних часів у середовищі звичайних бійців-піхотинців [29]. При цьому жодного зв'язку з реальною козацькою спадщиною не існувало.

Натомість, в Польщі кіннота досягла поважних засад бойового і військового вишколу (а у володінні холодною зброєю за деякими параметрами навіть трохи випередила Червону Армію), не маючи відповідних передумов, причиною чого було зосередження на реальному вишколі бійців, а не на ідеологічно-пропагандистській роботі під час військової служби (як робилося в Червоній Армії), проте і вона поступалася в ґрунтовності вишколу козацьким кіннотникам.

Отже, в Польській та Червоній арміях кіннота на рубежі 20-х – 30-х рр. ХХ ст. мала більш-менш комплексний вишкіл, що забезпечувало їй здатність успішно діяти, як у

Література

1. Smoliński A. Jazda Rzecrypospolitej Polskiej w okresie od 12.X.1918 до 25.IV.1920. – Toruń, 2000; Zarys organizacji I Armii Konnej Siemiona Budionnego (1919 -1923)/ Kawaleria preciwników i sojuszników Wojska Polskiego w latach 1918-1921. – Toruń, 2003. – S. 13-102
2. Karpus Z. Wschodni sojusznicy polski w wojnie 1920 roku. – Toruń, 1994.
3. Дубинский И., Шевчук Г. Червонное казачество. – К., 1987; Разин Е. История военного искусства. – М., 1955; Четвертый Гвардейский Кубанский. – Краснодар, 1981.
4. Дробязко С. Под знаменами врага. – М., 2004; Матвеев О. Военное дело / Очерки традиционной культуры казачеств России. – Москва; Краснодар, 2002. – С. 402-418.
5. Історія українського Війська. – К., 1993.
6. Задунайський В. Українські козацько-лицарські традиції в Наддніпрянській армії УНР (1917-1919рр.) // Схід. – 2001. – № 3. – С. 60-62.; Вплив козацьких військових традицій на становлення Збройних Сил Української Держави Гетьмана П.Скоропадського // Історичні і політологічні дослідження (Донецький Національний Університет. Історичний факультет). – 2003. – № 3/4. – С. 98-104.; Бойова підготовка європейської кінноти та козаків (кінець XIX ст. – початок XX ст.) / Проблеми історії України XIX – початку. XX ст. – К., 2004. – Вип. 8. – С. 135–144.; Козацькі учбові збори початку XX ст. – центри вишколу з козацького військового та бойового мистецтва // Український історичний вісник. – К., 2004. – Вип. 7. – С. 268-279.

7. Строевой Устав Конницы РККА. – М., 1933. – С. 146-154, Боевой Устав Конницы РККА. – М., 1928. – С. 95-96.
8. Руководство по боевой подготовке Конницы РККА. – М., 1930. – С. 60, 61, 60, 80.
9. Regulamin rumun'skiego wojska "Calorashi". – CAW. – Od. II S.G. – I.300.22.54. – S. 1-12.
10. CAW. – I.300.31.10 (Insp. Kawalerji). – S. 15.
11. Там само.
12. Там само. – S. 35. Тикк К. Румынская конница // Конница иностранных армий. – Москва; Ленинград, 1929. – С. 113.
13. CAW. – DK.MSW. – I.300.30.15. – S. 225-227.
14. Там само. – S. 227.
15. Там само. – S. 245-247.
16. CAW. – Od. II S. G. – I. 303.4.2847. – S. 8-10.
17. Там само. – S. 13, 19.
18. Regulamin Kawalerji. Wladanie Bronia. – Warszawa, 1933. – S. 1.
19. Там само. – S. 11-23.
20. Там само. – S. 35-46.
21. Там само. – S. 49.
22. Там само. – S. 63-65.
23. Program 3-miesiacznieqo kursa instruktorskiego dla nadterminowyh Kawalerji. – CAW. – № 5773 (MSW. Dep. Kawalerji). – Warszawa, 1935. – S. 5-10.
24. Гатовский В. Французская конница // Конница иностранных армий. – С. 26.
25. Charakterystyka Francuskiego Regulamina Kawalerji. 1923. – Warszawa, 1925. – S. 49.
26. Там само. – S. 11-14.
27. Тикк К. Вказ. праця. – С. 104, 113.
28. Задунайський В. Козацькі учбові... – С. 274.
29. Кулик І. Перший Курінь / Червонное казачество. – М., 1969. – С. 52-55; Сьомий Чернігівський Червоного Козацтва кавалерійський полк. 1920-1930. – Чернігів, 1930. – С. 12, 23, 64-66.

Надійшла до редколегії 28.04.2006 р.